

URSZULA ROGALSKA
Bydgoszcz

SPECYFIKA WYCHOWANIA MUZYCZNEGO DZIECI 6-LETNICH W PRZEDSZKOLU

Wzrastająca rola wychowania muzycznego podkreślona w programie powszechnej szkoły 10-letniej skłania do zajęcia się tym problemem występującym już na etapie przedszkola. Zgodnie z realizacją reformy systemu edukacji narodowej podjęto stopniowe upowszechnienie wychowania przedszkolnego, obejmując nim w pierwszej kolejności wszystkie 6-latki. W tej sytuacji wychowanie i kształcenie dzieci 6-letnich w przedszkolu stanowi podstawę jednolitego kształcenia w powszechnej szkole 10-letniej.

1. Rola przedszkola jako pierwszego ogniwa w jednolitym systemie wychowania

Przedszkole jest w naszym kraju integralnym ogniwem systemu szkolnictwa. W ten sposób traktuje tę instytucję uchwalona przez Sejm ustawa dotycząca wychowania przedszkolnego w Polsce¹. Przedszkole podejmuje zadania dotyczące zarówno opieki nad zdrowiem i rozwojem dziecka, jak i wszechstronnego jego wychowania i przygotowania do podjęcia nauki szkolnej. W programie wychowania w przedszkolu obowiązującym od dnia 1 września 1973 podkreślone jest znaczenie okresu przedszkolnego dla całego dalszego rozwoju dziecka². Program zawiera wskazania, jak w różnych sytuacjach i okolicznościach należy organizować planowe oddziaływania wychowawcze, aby zapewnić dzieciom możliwość wszechstronnego rozwoju. Wytyczone cztery kierunki działań odpowiadają czterem dziedzinom wychowania: zdrowotnego, społeczno-moralnego, umysłowego i estetycznego. Wszystkie wymienione dziedziny odnoszą się do całokształtu osobowości dziecka.

Treści wychowania zdrowotnego, społeczno-moralnego, umysłowego i estetycznego przenikają się wzajemnie, stwarzając możliwość jednoczesnego realizowania różnorodnych zadań wychowawczych. Rozwój osobowości dziecka staje się w ten sposób rezultatem wielostronnego, intensywnego uczestniczenia w działaniu, przeżywaniu i poznaniu otaczającego świata³.

Czuwanie nad rozwojem fizycznym dziecka, ochrona jego zdrowia, kształtowanie czynnych postaw wobec zdrowia oraz bezpieczeństwa własnego i innych – to zadania przedszkola w zakresie wychowania zdrowotnego. Do zadań wychowania społeczno-moralnego należy kształtowanie aktywnej postawy dziecka jako członka rodziny, zbiorowości przedszkolnej i społeczeństwa. Wychowanie umysłowe polega na aktywizowaniu procesów poznawczych i zdobywaniu wiedzy o świecie.

Dużą rolę w polskim systemie przedszkolnym przywiązuje się do wychowania estetycznego, którego celem jest wzbogacanie wyobraźni dziecka oraz kształtowanie postawy twórczej w jego kontaktach z otoczeniem⁴. Przedszkolne wychowanie estetyczne prowadzone jest głównie przez działalność plastyczną i umuzykalnianie dzieci. Traktowane jest ono jako „dziedzina przenikająca i scalająca wszystkie strony wychowania, wszechstronnie wzbogacająca osobowość dziecięcą”⁵. System ten stwarza „możliwość wszechstronnego oddziaływania na osobowość dziecka, a wychowanie estetyczne przyczynia się do rozwoju umysłowego i emocjonalnego dzieci w harmonii z ich rozwojem fizycznym”⁶.

Bardzo ważnym zadaniem stojącym przed przedszkolem jest przygotowanie dziecka do rozpoczęcia nauki w szkole oraz wyrównanie startu życiowego większości dzieci. Od stopnia ich dojrzałości społecznej, umysłowej, uczuciowej, od tego, czy są dostatecznie samodzielne, aby przebywać poza domem, od ich nastawienia do szkoły i nauki zależy zarówno start w życiu szkolnym, jak i postępy w nauce⁷. Od przebiegu pracy dydaktycznej i wychowawczej w przedszkolu zależy efektywność pracy szkolnej przyszłych uczniów. Przedszkole – to zapoczątkowanie długotrwałej pracy nad kształtowaniem charakteru, którą rozszerza, zgłębia i prowadzi dalej szkoła przez następne lata edukacji.

W czasie pobytu w przedszkolu dziecko osiąga tzw. dojrzałość szkolną. Pojęcie to ma wiele określeń. Według Jana Strelau dojrzałość szkolna to „poziom rozwoju, którego osiągnięcie umożliwi dzieciom sprostanie wymaganiom szkoły i skuteczne przyswajanie wiedzy przekazywanej w szkole”⁸. Maria Przetacznikowa określa dojrzałość szkolną najwyższym jakościowo ogniwem „w łańcuchu przemian rozwojowych”⁹. Zdaniem Marii Kwiatowskiej dojrzałość szkolna w najogólniejszym ujęciu jest gotowością dziecka do rozpoczęcia systematycznej nauki¹⁰. Dojrzałość szkolna według Stefana Szumana tworzy górną granicę okresu przedszkolnego. Dziecko w tym okresie zdobywa coraz szerszą orientację w otoczeniu, narasta jego wiedza, doskonali się umiejętności, wrażliwość, kształtują się postawy. W tym względzie wpływ przedszkola jest ogromny, gdyż wszystko, co dziecko tam poznaje i czego się uczy odgrywa „doniosłą rolę w ukształtowaniu dalszego rozwoju jego umysłu, uczuć i woli”¹¹.

W świetle powyższych rozważań można zatem mówić także o osiąganiu przez dziecko w przedszkolu gotowości do podjęcia dalszej edukacji muzycznej w powszechnej szkole 10-letniej. Okres przedszkolny ma szczególne znaczenie dla rozwoju muzycznego dzieci, gdyż w tym czasie kształtuje się wrażliwość i uzdolnienia muzyczne. Cechy te pojawiają się wcześniej, przed wstąpieniem dziecka do przedszkola, lecz niewłaściwie pielęgnowane, mogą zaniknąć w wieku 3–6 lat¹².

2. Umuzykalnienie jako element zintegrowanych oddziaływań wychowawczych w przedszkolu

Zainteresowanie dźwiękiem przejawia się już w najwcześniejszym dzieciństwie. Nawet u niemowlęcia można łatwo zauważyć wrażliwość na dźwięki muzyczne i niemuzyczne. Małe dzieci miewają swoje ulubione melodie i piosenki. Muzyka w zależności od swego charakteru pobudza je lub uspokaja. Dzieci chętnie zasypiają przy nuconych im kołysankach, a melodie żywe i rytmiczne pobudzają je natychmiast do spontanicznej reakcji motorycznej.

Pobyty dzieci w przedszkolu jest najwłaściwszym momentem rozpoczęcia przemyślanej, planowej i systematycznej edukacji muzycznej. Małe dziecko szybko uczy się, naśladuje czynności innych. Chętnie bawi się w rytmie melodii. W tym wieku zaczynają się już krystalizować upodobania, które winny być właściwie ukształtowane dzięki przemyślanym zabiegom wychowawczym. Jest to okres, w którym powinny powstać i utrwalać się pierwsze zainteresowania muzyczne oraz umiejętność emocjonalnego przeżywania muzyki. Przedszkole jest „otoczeniem muzycznym”, które kształtuje pierwszą wrażliwość muzyczną, jak określiła Paulina Kergomard¹³. Muzyka wywołuje tam spontaniczne zainteresowania i radość dziecka, stanowi niezbędny element jego psychicznej aktywności.

Przedszkole ma zatem bardzo ważne zadanie do spełnienia: musi tak mądrze pokierować edukacją muzyczną dziecka, by w przyszłości stało się ono wrażliwym odbiorcą muzyki, czerpało radość płynącą ze słuchania muzyki i mogło rozwijać się w sposób właściwy, odczuwając pozytywne skutki wychowania przedszkolnego.

Wychowanie muzyczne w przedszkolu wchodzi w zakres wychowania estetycznego. Jest ono realizowane w ramach zajęć z umuzykalniania, których celem jest:

- wzbudzanie zamiłowania do muzyki,
- kształtowanie umiejętności słuchania prostych utworów muzycznych,
- nauka śpiewania piosenek,
- kształtowanie i rozwijanie wrażliwości muzycznej i rozwijanie takich dyspozycji muzycznych, jak: słuch wysokościowy, poczucie rytmu i tempa oraz pamięć muzyczna¹⁴.

Rozbudzanie zamiłowania do muzyki, będące jednocześnie kształceniem wyobraźni i wrażliwości estetycznej, jest jednym z pierwszoplanowych celów wychowania muzycznego. Jest ono realizowane przede wszystkim przez czynne formy muzykowania, jak śpiew, gra na instrumentach, ruch przy muzyce i improwizacja. Kształtowanie nawyku słuchania prostych utworów muzycznych ma na celu dostarczenie dzieciom podstawowych wiadomości o muzyce (dzieci uczą się wyodrębniać elementy muzyczne składające się na dany utwór), a także wychowanie przyszłych odbiorców muzyki.

Śpiewanie piosenek jest najprostszą formą czynnego muzykowania.

Kształcenie wyżej wymienionych dyspozycji muzycznych obok ogólnego uwrażliwienia muzycznego stwarza podstawę do dalszej edukacji muzycznej.

Umuzykalnienie w przedszkolu przynosi dziecku także wiele innych korzyści. Rozwija ono jego intelekt, uczy spostrzegania, uwagi, rozwijając pamięć i wyobraźnię, uczy myślenia w procesie analizy i syntezy. Ta forma pracy z przedszkolakami sprzyja również rozwojowi uczuć i wrażliwości, przyczynia się do zaspokojenia pewnych potrzeb życia wewnętrznego, powodując powstawanie wzruszeń estetycznych. Muzyka i ruch przy muzyce wpływają także na zdrowie i rozwój fizyczny dziecka, stanowią źródło radości i odprężenia, wyladowania energii. Ruch przy muzyce jako środek terapeutyczny zapobiegający wadom postawy oraz zaburzeniom motoryki znany jest i doceniany przez lekarzy i psychologów¹⁵. Kontakt dziecka z muzyką w przedszkolu ma również wyzwolić poczucie radości i ukojenia, które niesie sztuka.

Do celów wychowawczych realizowanych w procesie umuzykalniania dzieci

w przedszkolu zaliczyć można także wdrażanie do utrzymywania porządku, dokładnego wykonywania zadań i dyscypliny.

Sformułowane wyżej cele osiąmane są w toku zajęć umuzykalniających przez: zajęcia ruchowe przy muzyce, słuchanie muzyki, śpiewanie piosenek, grę na prostych instrumentach perkusyjnych, ćwiczenia i zabawy, uwrażliwiające na podstawowe elementy muzyki oraz ćwiczenia rozwijające twórczą inwencję muzyczną dzieci. Można je nazwać formami pracy nad rozwojem muzykalności dziecka. Występują one w ścisłym powiązaniu tworząc specyficzną strukturę przedszkolnych zajęć umuzykalniających. W każdej jednostce metodycznej występują jednocześnie prawie wszystkie wymienione formy umuzykalnienia. Słuchanie muzyki jest np. nie tylko nauką o muzyce, ale również ćwiczeniem uwagi i spostrzegawczości, umiejętności koncentracji uwagi, rozwijaniem słuchu muzycznego, kształceniem pamięci muzycznej, rozwijaniem poczucia wrażliwości na piękno muzyki. Ponadto w każdej jednostce metodycznej występują elementy pozostałych form, jak: ruch przy muzyce, muzykowanie, śpiewanie piosenek itp., stosowane na przemian: po formach kształcących intelekt występują ćwiczenia związane z ruchem, po nich np. zagadki muzyczne itp.

Program wychowania w przedszkolu przewiduje prowadzenie zajęć z umuzykalnienia dwa razy w tygodniu. Czas trwania tych zajęć, dostosowany do wieku dzieci, kształtuje się następująco¹⁶:

- zajęcia z dziećmi trzyletnimi - 10 - 15 minut,
- zajęcia z dziećmi czteroletnimi - 15 - 20 minut,
- zajęcia z dziećmi pięcioletnimi - 20 - 25 minut,
- zajęcia z dziećmi sześciioletnimi - 25 - 30 minut.

Oprócz organizowanych jednostek zajęcia z wychowania muzycznego łączy się często z innymi działami programu wychowania przedszkolnego. Biorąc pod uwagę całościowy charakter pracy wychowawczej i dydaktycznej w przedszkolu, można zatem stwierdzić, iż umuzykalnienie jest jednym z ważnych elementów zintegrowanych oddziaływań wychowawczych także ze względu na wartości społeczne, moralne, poznawcze i zdrowotne, jakie w sobie zawiera.

3. Założenia programowe umuzykalnienia w odniesieniu do dzieci 6-letnich

Wszystko, co dzieje się w przedszkolu, dotyczy wszelkich spraw dziecka, a poszczególne zadania wychowawcze powinny prowadzić do jego wszechstronnego rozwoju. Wytyczne programu uwzględniają różnice rozwojowe dzieci w zależności od ich wieku. Kolejno omawiane są zadania stawiane dzieciom trzy-, cztero-, pięcio-, i sześcioletnim.

Hasła dotyczące wychowania muzycznego w przedszkolu podane są w programie w dziale wychowania estetycznego pod nazwą: umuzykalnienie. Program jest zróżnicowany dla każdej grupy dzieci. Mieści się w nim wiele form muzyczno-ruchowych. Duża ruchliwość dzieci w wieku przedszkolnym, szybki rozwój i doskonalenie się narządów oddychania, krążenia, sprawności motorycznej, wzrastająca siła mięśni i kośćca sprawiają, że wszelkie zajęcia związane z ruchem są dla dziecka niezbędne¹⁷.¹ Rozwój ruchowy łączy się bardzo ze sferą psychiczną. Celowość i zręczność ruchów, ich precyzja, odbywają się pod kontrolą wzroku, woli i uwagi. Takie ćwiczenia i trening przewijają się w zabawie – podstawowej działalności dziecka w wieku przedszkolnym.

Znajduje to odbicie w programach różnych zajęć wychowania przedszkolnego, m. in. wychowanie muzyczne w przedszkolu uwzględnia potrzebę aktywności ruchowej dziecka w tym okresie życia.

Wspólnymi formami pracy dla wszystkich dzieci w przedszkolu, niezależnie od wieku są: słuchanie piosenek śpiewanych przez nauczycielkę, śpiewanie piosenek, zabawy ze śpiewem, zabawy rytmiczne przy akompaniamencie instrumentu muzycznego.

Program umuzykalnienia dzieci sześciolletnich w przedszkolu¹⁸ zawiera bardzo ciekawy i obfity materiał, pozwalający na stosowanie różnorodnych form wychowania muzycznego dziecka. Jest to oczywiście program optymalny, jego całkowita realizacja wymaga przygotowania muzycznego nauczycielki. Nie oznacza to jednak, że osoba bez takiego przygotowania powinna zrezygnować z prowadzenia umuzykalnienia. Zadanie jej bowiem będzie polegało na wybraniu dostępnych form pracy z dziećmi. W przypadku gdy nauczycielka ma opanowaną choćby częściowo umiejętność gry na fortepianie lub innym instrumencie, kwestia zagrania piosenki czy akompaniamentu do zabawy nie będzie stwarzała problemu¹⁹. Nauczycielka może również posługiwać się instrumentami perkusyjnymi i własnym głosem, a nawet może korzystać z taśmy magnetofonowej, na której będą nagrane piosenki lub różnego rodzaju akompaniamenty (do biegu, marszu, podskoków itp).

Treści programowe umuzykalnienia dzieci 6-letnich grupują się wokół pięciu głównych zagadnień. Są to:

- 1) wyrabianie umiejętności słuchania i śpiewania piosenek,
- 2) kształcenie umiejętności gry na instrumentach,
- 3) rozwijanie umiejętności wyrażania ruchem muzyki,
- 4) rozwijanie inwencji muzycznej i ruchowej,
- 5) rozwijanie wrażliwości słuchowej i umiejętności odbierania muzyki.

W zakresie wyrabiania umiejętności słuchania i śpiewania piosenek zaleca się wykonywanie piosenek nawiązujących do sytuacji przedszkolnej i tematyki zajęć oraz naukę piosenek dziecięcych, a także ludowych (w skali od c^1 do c^2). W myśl założeń programu dzieci powinny śpiewać indywidualnie i zbiorowo podczas zajęć, zabaw dowolnych oraz przy innych nadarzających się okazjach. Zwraca się przy tym uwagę na przestrzeganie czystości intonacji oraz zasad prawidłowej emisji głosu dziecka. Interesująca jest tu propozycja prowadzenia ćwiczeń ortofonicznych i emisyjnych opartych na tekście i melodii piosenek.

Treści programowe w zakresie kształcenia umiejętności gry na instrumentach sugerują wykorzystanie niektórych elementów metody Carla Orffa²⁰. Zaleca się wykorzystanie naturalnych efektów perkusyjnych (tupanie, klaskanie, pstrykanie itp.) jako akompaniamentu podczas słuchania i śpiewania piosenek. Ponadto dzieci powinny zapoznać się z techniką gry na wybranych instrumentach perkusyjnych niemelodycznych, wykonując na nich rytmy piosenek i proste tematy rytmiczne podane przez nauczycielkę. Dotyczy to również instrumentów perkusyjnych melodycznych (dzwonki, cymbalki), na których dzieci winny zagrać proste fragmenty melodii poznanych piosenek.

Rozwijanie umiejętności wyrażania ruchem muzyki powinno polegać na prowa-

dzeniu zabaw rytmicznych oraz kształceniu umiejętności estetycznego poruszania się. Program określa dość szczegółowo zakres ćwiczeń w tej dziedzinie (np. ćwiczenia rąk, stóp, ćwiczenia na płynność ruchów, ćwiczenia wyprostne itp.). Rozwijanie zdolności wyrażania ruchem muzyki musi iść w parze z rozwijaniem wrażliwości na zmiany tempa i dynamiki oraz na akcent metryczny w taktach dwu-, trzy-, i czteromiarowych. Program zaleca także naukę prostych tańców (głównie ludowych) połączoną z rozwijaniem umiejętności rozplanowania przestrzeni.

Treści w zakresie rozwijania inwencji muzycznej i ruchowej stanowią nowość w porównaniu do dotychczas obowiązującego programu umuzykalnienia²¹. Świadczą przy tym o podniesieniu wymagań programowych w odniesieniu do dziecka 6-letniego. Obok śpiewania krótkich zwrotów słownych program zaleca układanie melodii do podanego krótkiego tekstu, śpiewanie improwizacji na zaproponowany przez nauczycielkę lub dzieci temat, swobodne odtwarzanie ruchem nastroju i charakteru słuchanej muzyki (piosenki lub utworu instrumentalnego).

Najobszerniej są reprezentowane w programie treści dotyczące rozwijania wrażliwości słuchowej i umiejętności odbierania muzyki. Związane są one z kształtowaniem zdolności określania i rozpoznawania podstawowych cech dźwięku (barwa, natężenie, dynamika), a także charakteru, nastroju utworów muzycznych. Program zaleca m. in. zapoznanie dzieci z dwoma rodzajami głosu ludzkiego (męskim i żeńskim) i barwą dźwięku instrumentów (skrzypce, fortepian, flet prosty, dzwonki, instrumenty perkusyjne niemelodyczne) łącznie z elementarnym omówieniem ich budowy. Dzieci powinny również opanować umiejętność rozpoznawania dźwięków wysokich, średnich i niskich oraz określania zmian w natężeniu dźwięku. Doskonaleniu zdolności odbierania muzyki służą między innymi zagadki muzyczne polegające na rozpoznawaniu piosenek granych przez nauczycielkę na instrumencie, nuconych bez słów lub na rozpoznawaniu piosenek na podstawie wystukiwanego czy wyklaskiwanego rytmu. Wdrażanie dzieci do słuchania muzyki powinno odbywać się przez zwracanie uwagi na charakter i nastrój utworu, zmiany tempa i dynamiki oraz aparat wykonawczy. W tym zakresie zaleca się m. in. organizowanie różnych form koncertów muzycznych (np. z płyty, z radia) oraz przyzwyczajanie do kulturalnego zachowania się w czasie słuchania muzyki bez przeszkadzania innym.

Elementy wychowania muzycznego spotykamy także w innych działach programu przeznaczonych dla dzieci 6-letnich. W wychowaniu estetycznym zwraca się uwagę na doskonalenie umiejętności dostrzegania w otoczeniu i porównywania właściwości, cech oraz zjawisk dźwiękowych ze zwróceniem uwagi na źródło dźwięku, jego rodzaju i natężenia. W związku z przygotowaniem programu na uroczystości organizowane w przedszkolu zaleca się planowanie wraz z dziećmi części muzycznej tych uroczystości. W ramach wychowania zdrowotnego w związku z ćwiczeniami orientacyjno-porządkowymi przewiduje się marsze i biegi ze zmianą tempa i rytmu, wykonywanie rytmicznych skoków przy muzyce itp. Niektóre zagadnienia wychowania muzycznego występują także w programie wychowania plastycznego, który zaleca rozbudzanie inwencji twórczej dziecka m. in. przez wyrażanie przeżyć i nastrojów pod wpływem utworów muzycznych. W dziale wychowania umysłowego poświęconym wyrabianiu gotowości do czytania znajdujemy sformułowanie dotyczące konieczności „rozwijania słuchu

przez dostrzeganie, odpoznanie i różnicowanie dźwięków z otoczenia (np. barwy głosu, instrumentu itp)"²². Elementy wychowania muzycznego spotykamy także pośród treści programowych odnoszących się do wychowania moralno-społecznego. Wiążą się one z budzeniem przywiązania do rodzimego folkloru (poznawanie strojów i piosenek ludowych), rozwijaniem świadomości narodowej (budzenie szacunku dla powagi hymnu narodowego), kształtowaniem przyjaźni i braterstwa z innymi narodami (zapoznajanie się z pieśniami innych narodów świata).

Tak więc już same treści programowe zakładają integrację wychowania muzycznego z pozostałymi dziedzinami pracy wychowawczej w przedszkolu. Fakt ten, w połączeniu ze zintegrowanym charakterem form działalności wychowawczej przedszkola, świadczy o specyfice wychowania muzycznego w tej instytucji.

4. Zabawa ruchowa jako jedna z podstawowych form umuzykalnienia w przedszkolu

Rozwój umysłowy człowieka odbywa się w procesie jego działania. U dziecka działanie to ma zawsze formę zabawy. Łączy się to z zamiarem osiągnięcia powodzenia, czemu sprzyja postawienie sobie celu i przestrzeganie przepisów pomagających ten cel osiągnąć. Stąd też jest to działanie „na serio”²³. Zabawy dziecięce są różne na różnym szczeblu rozwoju młodego osobnika. W okresie wczesnego dzieciństwa zabawę poprzedza manipulowanie przedmiotami. Następny etap to próby naśladowania osób dorosłych za pomocą pewnych przedmiotów, których dorośli używają w obecności dziecka. Dalszy rozwój zabawy wiąże się stopniowym rozwojem wyobraźni dziecka. Kierując się zapamiętanymi obrazami używa ono przedmiotów zastępczych, przenosząc w wyobraźni elementy jednej sytuacji na drugą. W ten sposób z początkowej zabawy odtwórczej powstaje i rozwija się zabawa twórcza. Cechą charakterystyczną dziecięcej zabawy twórczej jest przyjmowanie przez dzieci pewnych ról i odtwarzanie konkretnych postaci i sytuacji. Zabawy twórcze spełniają szczególnie kształcącą rolę. Dzięki nim dziecko zdobywa wiedzę o świecie i o prawidłach postępowania ludzi dorosłych, a przez osobiste przeżycia poznaje praktycznie treści, o których dowiaduje się w innych sytuacjach.

Zabawy twórcze często związane są z ruchem i mają duży wpływ na rozwój motoryczny dziecka. Obok zabaw twórczych wśród zabaw dziecięcych wyróżnia się zabawy konstrukcyjne, dydaktyczne i ruchowe. Szczególnie zabawy ruchowe oraz zabawy twórcze z elementami ruchu, stosowane są często na zajęciach umuzykalniających w przedszkolu.

Biorąc pod uwagę naturalną potrzebę ruchu u małego dziecka, należy pod tym kątem organizować większość zajęć muzycznych w przedszkolu, ponieważ to pomaga dziecku w bardziej głębokim, świadomym przeżyciu utworu muzycznego. Ruchem odtwarzamy rytm, akcenty metryczne, dynamikę, zmiany tempa, kierunek linii melodycznej. Ruchem zaznaczamy części, okresy i zdania muzyczne. Aktywność ruchowa typu naśladowczego sprawia, że treść inscenizowanej piosenki staje się bliższa, bardziej autentyczna. Wszystkie zajęcia ruchowo-muzyczne prowadzone są w przedszkolu w formie zabaw muzyczno-ruchowych. Zarówno w literaturze metodycznej, jak i w praktyce przyjął się następujący ich podział:

- zabawy ilustracyjne i inscenizowane,
- zabawy rytmiczne,

- zabawy taneczne,
- opowieści ruchowe,
- ćwiczenia inhibicyjno-incytacyjne (hamująco-pobudzające)²⁴.

W dalszej części artykułu przytaczam opisy przykładów różnych typów zabaw muzyczno-ruchowych przeznaczonych dla dzieci 6-letnich. Przykłady te zaczerpnęłam z własnej długoletniej praktyki oraz z obserwacji w przedszkolu zajęć tego typu. Rozwinięcie problemu związanego z praktyczną realizacją zabaw muzyczno-ruchowych jako jednej z form wychowania muzycznego uważam za szczególnie uzasadnione ze względu na specyfikę tego wychowania w przedszkolu.

Zabawy ilustracyjne

Zabawy ilustracyjne polegają na ruchowym przedstawieniu piosenki, której treść (melodia i tekst) jest dobrze utrwalona. W tych zabawach dominuje ruch typu naśladowczego, ściśle wiążący się ze słowami piosenki. Chociaż w zasadzie cała grupa wykonuje ten sam rodzaj czynności to jednak zostawiamy każdemu dziecku swobodę w interpretacji. Zabawy te mogą też być niezależnie od piosenki związane z tematyką otaczającego dziecko świata, a więc zabawy: w lepienie bałwana, w porządku w ogródku, w listonosza, w kierowców, grzybobranie itp. Należą one do zabaw twórczych. A oto przykłady niektórych zabaw:

- „Rybak i rybki”. Jedno dziecko jest rybakim zaopatrzonym w sieć; pozostałe są rybkami, przy czym wszyscy mają ustalone swoje miejsca – kryjówki. Wyodrębnione miejsce w sali jest jeziorem, na którego skraju stoi rybak. Gdy akompaniament fortepianowy improwizowany jest w wiolinie, wszystkie rybki pływają swobodnie po całym jeziorze. Zmiana akompaniamentu (rejestr basowy) jest sygnałem do ukrycia się. Rybak w tym momencie ma prawo schwytać w sieć tę rybkę, która nie zdążyła się ukryć. Złowiona rybka przejmuje na siebie rolę rybaka.
- „Grzybobranie”. Dzieci wybierają się na wycieczkę do lasu na grzybobranie (marsz dookoła sali przy dźwiękach fortepianu). Zmiana melodii (metrum, tonacji) oznacza rozproszenie się po lesie. Na umówiony sygnał (perkusja) dzieci rozpoczynają zbierać grzyby, pochylając się rytmicznie i stopniowo coraz niżej w takt nowej melodii. Ostro dysonans w akompaniamentcie oznacza: uwaga, grzyb trujący, wówczas dzieci natychmiast wyprostowują się i stają nieruchomo. Zabawę można urozmaicić takimi rekwizytami, jak koszyki, parasole (deszcz pada), kapelusze itp.

Do gier ilustracyjnych zaliczyć można także zabawy, których celem jest wprowadzenie lub utrwalenie jakiegoś zagadnienia muzycznego.

Podany niżej opis dotyczy zabawy, której celem było utrwalenie poczucia wysokości dźwięków.

„Zrywanie owoców”. Dzieci w rytm muzyki granej w wysokim rejestrze stają na palcach, wyprostowują się i wyciągają w górę ręce, wykonując tym ruch zrywania owoców z drzew. Usłyszawszy dźwięki grane w niskim rejestrze pochylają się nisko, kładąc owoce do koszyków.

A oto przykład na rozwijanie poczucia zmian dynamicznych w muzyce.

„Zbliżyliśmy się i oddalaliśmy”. Dzieci idą miarowym marszem ćwierćnutowym po

obwodzie koła. Przy muzyce granej bardzo głośno (ff) dzieci w kole utrzymują jak największe odstęp. Przy zmianie muzyki na średniogłośno (mf) koło zmniejsza się, dzieci ujmują się za dłonie, wyciągając przy tym ręce. Przy zmianie dynamiki na bardzo cicho (pp) koło jeszcze bardziej się zmniejsza, dzieci kładą ręce na ramionach swych sąsiadów. (Podana kolejność nasilenia dynamicznego nie obowiązuje, można ją zmieniać dowolnie).

Zabawy inscenizowane (inscenizacja piosenki)

Jeśli do zabawy wprowadzamy wynikający z treści piosenki podział na role jest to zabawa inscenizowana. Przygotowując taką zabawę najpierw należy zaśpiewać piosenkę z podziałem na role, a następnie wprowadzić elementy ruchu.

Poniższy opis zabawy dotyczy inscenizacji piosenki pt. „W naszej Warszawie” z muzyką F. Leszczyńskiej do słów N. Kuczyńskiej.

Przygotowanie do zabawy polega na podzieleniu dzieci na dwie grupy: robotników i warszawskich dzieci.

Przebieg zabawy wygląda następująco: w jednym końcu sali gromadzą się robotnicy niosący na ramionach narzędzia z tektury, kilofy, piły, młoty itp. wykonane uprzednio na zajęciach plastycznych. W drugim końcu pokoju siedzą „na murawie” pozostałe dzieci, które znajdują się na wycieczce.

Słowa piosenki

Czynności dzieci

Zwrotka I

Ledwie słonko błysnie,
Gwarno już w stolicy.
Bo ku szarej Wiśle Idą robotnicy.
Hej, warszawscy ludzie. Co wy tu robicie?

Robotnicy idą dookoła sali. W czasie marszu śpiewają wszystkie dzieci.

Budujemy mosty
O bledziutkim świcie.

Śpiewają tylko dzieci siedzące, zwracając się do robotników, którzy w tym czasie składają narzędzia i ustawiają się w pary.

Śpiewem odpowiadają robotnicy, tworząc mosty przez podanie sobie rąk i uniesienie ich do góry.

Zwrotka II

Hej, zadzwonią kielnie,
Hej, zadzwonią młoty,
Kto ma ręce dzielne,
Staje do roboty.
Hej, warszawscy ludzie,
Co wy tu robicie?

Śpiewają wszystkie dzieci. Robotnicy wykonują rytmiczne ruchy narzędziami, imitując wykonywanie określonych czynności (piłowanie, uderzanie młotem itp.).

Śpiewają tylko dzieci siedzące. Robotnicy tworzą w tym czasie duże koło z uniesionymi, złączonymi rękami.

Budujemy szkołę,
Dla warszawskich dzieci.

Śpiewają robotnicy stojący w kole.

Zwrotka III

Śpiewanie melodii na „la”

Dzieci siedzące wchodzi do środka koła, jako uczniowie nowej szkoły. Pod koniec zwrotki wybiegają z koła i siadają na poprzednie miejsca. Robotnicy wychodzą.

Uwaga: Refren piosenki pomiędzy każdą zwrotką grany jest na fortepianie. W tym czasie dzieci mogą przygotować się do zmiany ruchu. Zabawę można powtórzyć zamieniając role.

Zabawy rytmiczne

Zabawa rytmiczna ze śpiewem polega na odtwarzaniu rytmu piosenki za pomocą prostych elementów ruchu (podskoki, klaskanie, tupanie). Szczególne znaczenie ma tu wykorzystywanie instrumentów perkusyjnych, a także różnego rodzaju kołatek, deseczek, sztabek metalowych, grzechotek, woreczków z grochem wykonywanych przez dzieci. W grupie dzieci 6-letnich zwracamy uwagę na podkreślanie w tych zabawach akcentów metrycznych w taktach 2-, 3-, i 4-miarowych.

Zabawy taneczne

Do zabawy tej wybieramy z reguły znaną dzieciom piosenkę w rytmie tanecznym. Naukę tańca można rozpocząć dopiero po opanowaniu przez przedszkolaków poszczególnych kroków tanecznych. W praktyce opracowuje się proste polskie tańce ludowe, takie jak: Grozik, Kowal, Szewc, Koziorajka. Nuty i opisy prostych tańców ludowych można znaleźć między innymi w zbiorach opracowanych przez M. Cukier i M. Wieman²⁵. Innym źródłem są miesięczniki „Wychowanie w Przedszkolu”, gdzie w materiałach dotyczących korzystania z radiowych audycji umuzykalniających podawane są nuty i dokładne opisy różnych tańców.

Opowieści ruchowe

Opowieści ruchowe są to dziecięce improwizacje ruchowe przy muzyce na tematy zaczerpnięte z opowiadań, bajek, scenek z teatryku, wiersza lub wydarzeń z życia przedszkola. Ważnym elementem przygotowawczym do tej formy zajęć jest przypomnienie dzieciom treści, które staną się tematem opowieści, a także wytworzenie przez nauczycielkę odpowiedniego nastroju, który sprawia, że dzieci na nowo przeżywają opowieść, uczestnicząc przez ruch w jej tworzeniu.

Przykładem opowieści ruchowej może być improwizacja dzieci na temat pracy salonu fryzjerskiego, podpatrzony na wycieczce do tego salonu. Dzieci w takt muzyki improwizowanej przez nauczycielkę na fortepianie ruchem naśladują czynności golenia, strzyżenia, mycia głowy itp. Mogą tu wystąpić też popisy indywidualne, gdyż dzieciom pozostawia się swobodę ruchów, dając im okazję do twórczego, samodzielnego wypowiedzania się.

Ćwiczenia inhibicyjno-incytacyjne

Ćwiczenia te należą do szczególnie ważnych zabaw ruchowych. Celem zabawy jest wywołanie reakcji dzieci na umówiony sygnał dźwiękowy przez rozpoczęcie ruchu, jego zmianę lub zahamowanie. Sygnały, na które dzieci powinny natychmiast zareagować mogą być różne: dźwięki wysokie i niskie, głośne i ciche, szybkie i wolne, różniące się barwą, rytmem, kierunkiem melodii itp.

Ćwiczenia te są szczególnie reprezentatywne dla metody E. Jaques-Dalcroze'a. Ich zadaniem jest świadome pobudzanie i hamowanie reakcji (inhibicja-zahamowanie, incytacja – pobudzenie)²⁶, co kształci dyscyplinę i rozwija sprawność fizyczną. Konieczność zapamiętania rozmaitych sygnałów kształci pamięć, a powiązanie tych ćwiczeń z muzyką uczy słuchania i słyszenia, czyli pobudza aktywność słuchu. Należy dodać, że komendy (sygnały) zastosowane w tego rodzaju ćwiczeniach muszą zaskakiwać, dlatego też powinny występować niesymetrycznie. Prowadzi to do wyrobienia szybkiego reflexu psychomotorycznego.

A oto niektóre przykłady ćwiczeń zabaw inhibicyjno-incytacyjnych:

- „Pada deszcz”. Ćwiczenie to przeprowadzamy po uprzednim opracowaniu z dziećmi rytmu: dwie ósemki – ćwierćnuta. Dzieci biegają lekko na palcach, swobodnie, udając padające krople deszczu. Na pojawienie się rytmu wystukanego na bębenu stają i wykonują ruchy nogami w miejscu. Ten sam rytm, lecz grany na fortepianie jest sygnałem do zatrzymania się i wyklaskania danego tematu rytmicznego.
- „Uwaga”. Dzieci poruszają się po całej sali zgodnie z akompaniamentem fortepianu. Przerwa w muzyce oznacza konieczność zatrzymania się w miejscu, w którym zastała je komenda. Ponowne usłyszenie muzyki jest sygnałem do dalszego swobodnego poruszania się.

- „Hop-stój-bęc”. Jest to zabawa z zastosowaniem trzech sygnałów. Dzieci poruszają się w tempie akompaniamentu muzycznego. Na sygnał hop wykonują wyskok do góry z klaśnięciem nad głową. Na sygnał stój stają na jednej nodze z rękoma rozłożonymi na boki (figura „bocian”). Na komendę bęc kładą się na podłogę. Sygnały stosujemy, jak już zaznaczono, w sposób zaskakujący (nie zawsze w tej samej kolejności i nie po takiej samej liczbie taktów akompaniamentu).

Jak już zaznaczyłam, w artykule poruszone zostały niektóre tylko zagadnienia wychowania muzycznego w przedszkolu. Zwrócono uwagę na znaczenie umuzykalnienia na etapie przedszkola jako przygotowania do podjęcia przez dzieci nauki w szkole. Orientacja co do zakresu treści programowych oraz specyfiki form umuzykalnienia dzieci 6-letnich mogą być przydatne zarówno dla studentów wychowania muzycznego, którzy w przyszłości będą realizowali program przedmiotu muzyka w klasach I-III powszechnej szkoły średniej, jak i dla nauczycieli metodyki tego przedmiotu w szkole wyższej.

Przypisy

¹ J. Kuberski, *Przedszkole fundamentem polskiego systemu oświatowo-wychowawczego*, (w:) *Oświata i Wychowanie* 1977, nr 12.

² Program wychowania w przedszkolu zatwierdzony decyzją ministra oświaty i wychowania z dnia 18 kwietnia 1973 (nr IPS PNI-49/73) obowiązuje od dnia 1 września 1973 r.

³ Ibidem, patrz: Uwagi wstępne.

⁴ Por.: Ministerstwo Oświaty i Wychowania, *Zakres treści wychowania i kształcenia dla dzieci sześciolatków* (wkladka do programu wychowania w przedszkolu obowiązującego od dnia 1.9.1973), Warszawa 1977.

⁵ E. Zachajkiewicz, *Przedmowa* (w:) *Wychowanie estetyczne w przedszkolu* pod red. Woźnickiej, Warszawa 1971, s. 7.

⁶ M. Kwiatowska, *Wychowanie estetyczne w polskich przedszkolach* (w:) *Wychowanie estetyczne w przedszkolu* pod red. Z. Woźnickiej, Warszawa 1971.

⁷ Por.: L. Wołoszynowa, *Psychologia ogólna i rozwojowa w zarysie*, Warszawa 1966, s. 130.

⁸ J. Strelau, A. Jurkowski, Z. Putkiewicz, *Podstawy psychologii dla nauczycieli*, Warszawa 1975, s. 232.

⁹ M. Przetacznikowa, *Podstawy rozwoju psychicznego dzieci i młodzieży*, Warszawa 1973, s. 38.

¹⁰ Por.: M. Kwiatowska, *Metodyka wychowania przedszkolnego*, Warszawa 1972, s. 427.

¹¹ S. Szuman, *O czynnikach kształtujących psychikę dziecka* (w:) *Kwartalnik Pedagogiczny* 1974 nr 4, s. 145-149.

¹² M. Przychoździńska, *Z doświadczeń w wychowaniu muzycznym dzieci w wieku przedszkolnym* (w:) *Wychowanie estetyczne w przedszkolu* pod red. Z. Woźnickiej, Warszawa 1971, s. 81.

¹³ Por.: E. Souriau, *Wpływ muzyki na rozwój psychiczny dziecka* (w:) *Wychowanie przez sztukę*, I. Wojnar (red), Warszawa 1963, s. 229.

¹⁴ Por.: *Program wychowania w przedszkolu*, op. cit., s. 7-9.

¹⁵ Por.: G. Jakiewicz, Z. Bogdanowicz, *Próba adaptacji metody Bon-Départ do warunków polskich* (w:) *Problemy psychoterapii dzieci i młodzieży*, t. III, Warszawa 1973;

L. Markiewicz, *Reedukacja psychomotoryczna dzieci nerwicowych i dyslektycznych* (w:) op. cit.; K. Przybylska, *Wychowanie muzyczne w przedszkolu*, Warszawa 1977, s. 7.

¹⁶ Por.: A. Dasiewicz - Tobiasz, *Umuzykalnienie w przedszkolu*, Warszawa 1977, s. 7.

¹⁷ A. Landy, M. Kwiatowska, Z. Topińska, *Rozwój i wychowanie dziecka w wieku przedszkolnym*, Warszawa 1970, s. 46.

¹⁸ Program pracy wychowawczo-dydaktycznej z dziećmi sześciolatkami zatwierdzony decyzją Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 8 marca 1977 r. nr PNI-41-1/77, wszedł w życie z dniem 20 sierpnia 1977 roku. Dotychczasowy Program wychowania w przedszkolu obowiązujący od 1973 roku dotyczy aktualnie dzieci 3-5-letnich.

¹⁹ Por.: *Vademecum sześciolatków* (praca zbiorowa) pod red. M. Dunin-Wąsowicz, Warszawa 1977, s. 353.

²⁰ Informacje na temat metody Carla Orffa znajdzie czytelnik m. in. w następujących publikacjach:

Z. Burowska, *Współczesne systemy wychowania muzycznego*, Warszawa 1976; H. Danyszowa, *Uwagi metodyczne do nauczania improwizacji*, COPSA, Warszawa 1963; M. Przychodzińska, *Instytut C. Orffa w Salzburgu – program muzyczno-pedagogiczny i działalność* (w:) *Wychowanie Muzyczne w Szkole* 1967, nr 3.

²¹ W dotychczasowym programie umuzykalnienia dla dzieci 6-letnich zalecono jedynie „wypowiadanie krótkich tekstów rytmicznych według własnych pomysłów, a także wiązanie z nimi propozycji melodycznych”.

²² Por.: *Zakres treści wychowania i kształcenia dla dzieci sześciolletnich*, op. cit.; s. 14.

²³ Z. Krzysztoszek, *Zabawa, praca i nauka w przedszkolu*, Warszawa 1960, s. 89.

²⁴ Przyjęty podział zabaw muzyczno-ruchowych obowiązuje w praktyce przedszkolnej. Por.: I. Dudzińska i inni, *Metodyka wychowania w przedszkolu*, Warszawa 1977, cz. III, s. 65.

²⁵ Por.: M. Wieman, *Tańce i zabawy ze śpiewem*, Warszawa 1958; M. Cukierówna, M. Wieman, *Zajęcia umuzykalniające w przedszkolu*, Warszawa 1963; M. Dąbrowska, J. Grafczyńska, *Zabawy rytmiczne i umuzykalniające dla dzieci*, Warszawa 1972 i inne.

²⁶ A. Dasiewicz-Tobiasz, *Umuzykalnienie w przedszkolu*, op. cit., s. 28.

BIBLIOGRAFIA

1. Burowska Zofia, *Współczesne systemy wychowania muzycznego*, Warszawa 1976.
2. Cukierówna Maria, Wieman Maria, *Umuzykalnienie w przedszkolu*, Warszawa 1963.
3. Danyszowa Halina, *Uwagi metodyczne do nauczania improwizacji COPSA*, Warszawa 1963.
4. Dasiewicz-Tobiasz Anna, *Umuzykalnienie w przedszkolu*, Warszawa 1977.
5. Dąbrowska Maria, Grafczyńska Jadwiga, *Zabawy rytmiczne i umuzykalniające dla dzieci*, Warszawa 1972.
6. Dudzińska Irena, *Metodyka wychowania przedszkolnego*, Warszawa 1977, cz. III.
7. Gerstmann Stanisław, *Psychologiczne podstawy przygotowania dziecka do szkoły* (w:) *Wychowanie w Przedszkolu* 1971, nr 5.
8. Krzysztoszek Zofia, *Zabawa, praca i nauka w przedszkolu*, Warszawa 1960.
9. Kuberski Jerzy, *Przedszkole fundamentem polskiego systemu oświatowo-wychowawczego*, (w:) *Oświata i Wychowanie* 1977, nr 12.
10. Kwiatowska Maria, *Metodyka wychowania przedszkolnego*, Warszawa 1972.
11. Landy Aleksander i in., *Rozwój i wychowanie dziecka w wieku przedszkolnym*, Warszawa 1970.
12. Lipska Ewa, Przychodzińska Maria, *Metodyka wychowania muzycznego w klasach I-IV szkoły podstawowej*, Warszawa 1971.
13. Lenartowska Janina, *Wesołe zabawy rytmiczne*, Kraków 1963.
14. Ministerstwo Oświaty i Wychowania, *Program wychowania w przedszkolu*, Warszawa 1973. *Zakres treści wychowania i kształcenia dla dzieci sześciolletnich*, Warszawa 1977.
15. Nożyńska Zofia, *Ćwiczenia muzyczno-ruchowe*, Warszawa 1966.
16. Okoń Wincenty, *O zabawach dzieci*, Warszawa 1964.
17. Przybylska Krystyna, *Wychowanie muzyczne w przedszkolu*, Warszawa 1977.
18. Przychodzińska Maria, *Muzyka i wychowanie*, Warszawa 1969.
19. Przychodzińska Maria, *Dziecko i muzyka*, Warszawa 1974.
20. Sorokina Anna, *Pedagogika wieku przedszkolnego*, Warszawa 1956.
21. Stankiewicz Zygmunt, *Piosenka w przedszkolu*, Warszawa 1969.
22. Szuman Stefan, *Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży*, Warszawa 1948.
23. Szuman Stefan, *O czynnikach kształtujących psychikę dziecka* (w:) *Kwartalnik Pedagogiczny* 1954, nr 4.
24. Wieman Maria, *Umuzykalnienie w przedszkolu* (w:) *Wychowanie w Przedszkolu* 1951, nr 8.
25. Wołoszynowa Lidia, *Rozwój i wychowanie dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Warszawa 1960.
26. Woźnicka Zofia (red.), *Wychowanie estetyczne w przedszkolu*, Warszawa 1971.

LA PARTICULARITÉ DE L'ÉDUCATION MUSICALE DES ENFANTS 6 - AGÉS À L'ÉCOLE MATERNELLE.

Résumé

L'article présente la importance de l'éducation musicale des enfants à l'école maternelle. La période de l'enfance est un fondement d'éducation scolaire à l'avenir.

La première partie de cet article contient l'analyse du programme d'éducation musicale à l'école maternelle. Dans la deuxième partie l'auteure décrit les formes d'éducation musicale, leurs espèces et organisation. Les jeux mobiliers ce sont des formes principales. On a présenté quelques exemples de ces jeux.

THE PARTICULARITY OF THE CHILDREN'S MUSICAL EDUCATION IN THE INFANT SCHOOL.

Summary

The article indicated, that the infant school played an important role in the whole system of education as the first, indispensable link for proper music education of children from at the very childhood.

The first part of the article contained the analysis of program containing the music education in infant school. In the second part the author described the forms of the musical education, their kinds and organisation. The moving games are the principal forms. The article contained a few examples of these games.